Іван Павлович Пулюй

Prof. I. Puluj

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)
Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих міста Києва
Відділ електронних ресурсів та довідково-бібліографічного обслуговування

Іван Пулюй – фізик, теолог, патріот

Бібліографічний список літератури

Київ – 2025

Іван Пулюй – фізик, теолог, патріот : бібліогр. спис. / упоряд. Т. Мамалига ; літ.-ред. О. Трубайчук, бібліогр.-ред. С. Денисова ; Департамент культури виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) ; Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва, відділ електронних ресурсів та довідково-бібліографічного обслуговування. – Київ, 2025. – 16 с. : іл., фото.

Бібліографічний список підготовлено до 180-річчя від дня народження Івана Пулюя. При складанні списку використано літературу з електронних каталогів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної бібліотеки імені Ярослава Мудрого, Публічної бібліотеки імені Лесі Українки, Google Академія.

До списку включено книги, статті зі збірників та періодичних видань, матеріалів конгресів і конференцій. Література розміщена за розділами, в межах розділів – в алфавітному порядку.

Список адресований учням, студентам, викладачам та всім, кого цікавить українська наука.

Всі фото взяті з відкритих джерел мережі Інтернет.

Упорядник: Мамалига Т.

Редактор-бібліограф: Денисова С.

Літературний редактор: Трубайчук О.

Телефон для довідок 486-01-46, +38 (068) 139-31-41

e-mail 4bibliograf4@gmail.com

© Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва

«Нема більшого гонору для кожного чоловіка,

як берегти свою і національну честь

та без нагороди вірно працювати для добра свого народу,

щоб забезпечити йому красшу долю…».

Іван Пулюй.

Іван Пулюй
1870 рік.

Іван Павлович Пулюй - видатний український фізик, електротехнік, винахідник, публіцист, перекладач і громадський діяч.

Іван Пулюй народився 2 лютого 1845 року в містечку Гримайлів. Нині це селище міського типу Чортківського району Тернопільської області, проте тоді населений пункт належав до Королівства Галичини та Володимирії Австрійської імперії, в родині греко-католицького священика Павла Пульгуя, який пізніше взяв прізвище Пулюй.

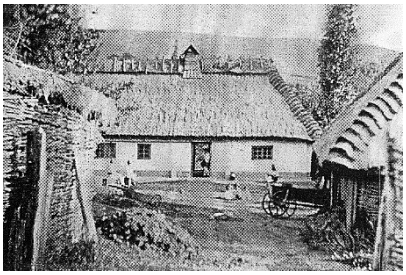

Батьківська хата Івана Пулюя в селищі Гримайлів на Тернопіллі

У шестирічному віці батьки віддали сина до школи. У 1856 році вступив до класичної гімназії в Тернополі, яку закінчив з відзнакою. Виконуючи волю батьків, обрав теологічний факультет Віденського університету, де одночасно (як вільний слухач) відвідував лекції з фізики, математики та астрономії на філософському факультеті. Курс навчання на теологічному факультеті завершив з відзнакою (1869), однак священнослужителем стати не захотів. Молодий чоловік зробив свідомий вибір на користь науки.

Закінчивши з відзнакою фізико-математичне відділення філософського факультету Віденського університету (1872), Іван Пулюй був залишений на два роки для науково-дослідної роботи у фізичній лабораторії професора В. Лянґа, де досягнув значних успіхів у з'ясуванні механізму виникнення, природи та властивостей катодних променів. Поставлені досліди й сконструйовані для цього прилади прислужилися до відкриття й дослідження Х-променів. Отримані результати вчений висвітлив у низці публікацій, які було видано окремою монографією «Променистa електродна матерія і так званий четвертий агрегатний стан» (1883).

Невдовзі Іван Павлович отримав пропозицію Міністерства освіти обійняти посаду професора кафедри фізики і електротехніки Німецької політехніки у Празі (1884). Відтоді почався тріумфальний празький період його життя і діяльності, який тривав до останніх днів ученого. У цей час І. Пулюй досяг найвищого щабля у своїй науковій і педагогічній діяльності. Нарешті до нього прийшов успіх, були визнані та отримали належну оцінку здобутки.

Іван Пулюй зробив вагомий внесок у вивчення Х-променів, які сьогодні ми називаємо «рентгенівськими». Він став першим ученим, який відкрив іонізаційну властивість нових променів під час їх проходження через розріджені гази, дослідив місце їх виникнення та просторовий розподіл, а також уперше дав наукове пояснення природи і механізму утворення Х-променів. Учений В. Рентген тоді ще не мав такого повного розуміння цього питання. Тільки за іронією долі свого часу було проігноровано ім'я Пулюя і прославлено ім'я Рентгена.

Іван Пулюй дуже швидко підтвердив результати, отримані В. К. Рентгеном, і водночас з'ясував нові важливі властивості Х-променів, які лише згодом були описані німецьким ученим.

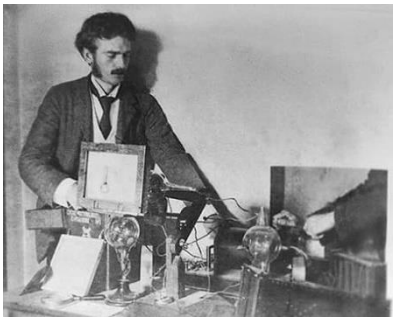

Продемонструвавши 6 лютого 1896 р. на засіданні математично-природничого відділу Віденської академії наук високоякісні світлини хребта мертвої двомісячної дитини, туберкульозної руки одинадцятирічної дівчинки та інших частин людського тіла, виконані за допомогою Х-променів, Іван Павлович Пулюй першим звернув увагу на перспективу їх практичного застосування в медицині. Провідні європейські газети й журнали на своїх сторінках тривалий час репродукували ці світлини завдяки їх високій якості, що пояснювалося використанням лампи особливої конструкції, виготовленої вченим 14-ма роками раніше. Саме нею послуговувалися перші дослідники Х-променів на Американському континенті.

Хоча наукова діяльність І. Пулюя пов'язана переважно з Віднем і Прагою, він упродовж усього життя проводив надзвичайно велику роботу з підвищення освітнього, наукового і культурного рівня українського народу. Понад 30 років видатний фізик і електротехнік постійно дбав про те, щоб дати рідному народові духовну літературу, написану сучасною українською мовою, займався перекладацькою, літературною діяльністю, вирішуючи водночас відповідні фінансові, організаційні та видавничі проблеми. Спершу було видано «Молитовник для руського народу» українською мовою (1869, 1871 – допов.). Вершиною зусиль ученого у цьому напрямі став вихід у світ повного українського перекладу Біблії («Святе Письмо Старого і Нового Завіту», 1903), здійсненого у творчій співпраці з П. Кулішем та І. Нечуєм-Левицьким. Біблію було видано у Відні Британським і Закордонним біблійним товариством, а її переклад визнано найкращим серед слов'янських.

СЬВЯТЕ ПИСЬМО
СТАРОГО І НОВОГО ЗАВІТУ

Титульна сторінка Біблії переклад П. Куліша, І. Пулюя та І. Нечуя-Левицького, 1903 р.

Усвідомлюючи важливість моменту для вирішення українського питання, І. Пулюй розгорнув активну політичну діяльність для його роз'яснення й

просування у вищих владних структурах. Цій меті було підпорядковано виступи вченого перед громадськістю, публіцистичні статті й політичні праці. Широкий резонанс викликали дві німецькомовні брошури під назвою «Польські русофіли і масові арешти вірних державі українців у Галичині» та «Україна та її міжнародне політичне значення» (1915), присвячені відповідно внутрішній і зовнішній політиці центрального уряду Австро-Угорської імперії.

Виснажене невтомною працею серце вченого зупинилося 31 січня 1918 року через кілька днів після проголошення Української Народної Республіки, про яку він так мріяв. Лише після відзначення в 1995 р. 150-річного ювілею від дня народження видатного вченого на загальнонаціональному рівні його ім’я почало активно входити в життя сучасної України, що дало змогу не тільки гідно вшанувати цю геніальну людину, а й певною мірою повернути на батьківщину його наукову спадщину. Фундаментальні праці з фізики та електротехніки, науково-популярні, публіцистичні статті, спогади Івана Пулюя – видатного фізика, вдумливого філософа, щирого українського патріота, є надзвичайно актуальними.

В Україні вшановано пам’ять про видатного вченого. Його іменем названо вулиці у Києві, Львові, Тернополі та інших містах країни, а також загальноосвітню школу та вулицю, на якій мешкала родина Івана Павловича, в його рідному Гримайлові. У Тернопільському національному технічному університеті його імені створено музей ученого. Пам’ятники великому українцю встановлено в Тернополі та Гримайлові.

Вшанування пам’яті

Пам’ятник Івану Пулюю, встановлений на Байковому кладовищі в Києві.

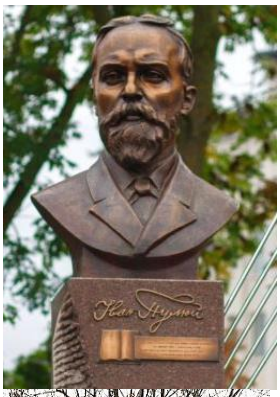

Погруддя українському вченому та винахіднику Івану Пулюю (1845-1918) під час відкриття на території Івано-Франківського національного університету нафти і газу. Івано-Франківськ, 21 вересня 2015 року.

смт Гримайлів. Пам'ятник Івану Пулюю

В Тернополі у 2014 році відкрито меморіальну дошку на будинку, де збиралися члени учнівської «Громади», основаної Пулюєм-гімназистом

Меморіальна дошка Пантелеймону Кулішу та Івану Пулюю встановлена на будинку у 8-му районі Відня (*Skodagasse 9, 1080 Wien*), де у 1870-му році науковці працювали над першим перекладом Біблії на українську мову.

На честь видатного вченого в Солом'янському районі столиці названо вулицю, на фасаді однієї з адміністративно-побутових будівель у листопаді 2015 року було встановлено меморіальну дошку. Встановлено за сприяння М. Гуменіюка та В. Шендеровського.
Автор: скульптор М. Обезюк.

До 150-річчя Івана Пулюя в обіг запущено поштову марку

Ювілейна монета із зображенням портрета українського фізика від 25 січня 2010 року

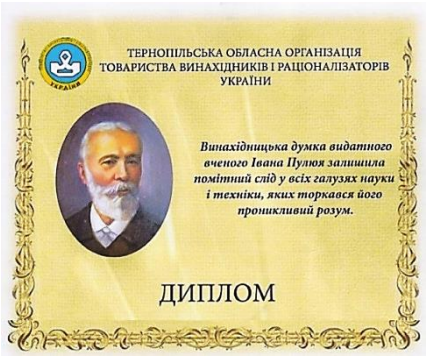

НАН України. Премія імені Івана Пулюя за особливі досягнення в галузі прикладної фізики присуджується раз на 2 роки

Твори І. П. Пулюя

1. 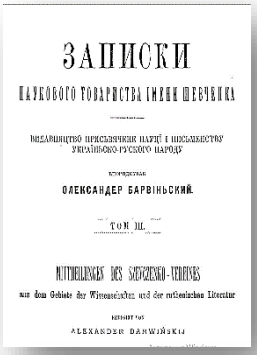

Апарат для міряння різниці фаз межи перемінними протоками і кілька за його поміччю зроблених помірок / І. Пулюй // Записки товариства імені Шевченка : вид-во, присвяч. науці і письменству укр.-рус. народу. – Львів : Накладом Т-ва імені Шевченка, 1894. – Т. 3. – С. 1-24.

2.

Збірник праць / І. Пулюй ; за заг. ред. В. Шендеровського. – Київ : Рада, 1996. – 710 с. : іл., табл., портр.

Фундаментальні праці з фізики та електротехніки, науково-популярні, публіцистичні праці, спогади Івана Пулюя, талановитого фізика, вдумливого філософа, щирого українського патріота є актуальні й сьогодні, коли Українська Держава утверджує свою незалежність.

3. Збірник праць. Т. 3. Молитовник ; Псалтир / І. Пулюй ; за заг ред. В. Шендеровського. – Київ : Рада, 1997. – 271 с. : портр

4. 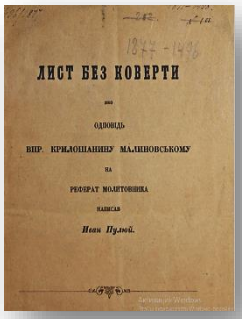

Лист без коверти яко одповідь Впр. крилошанину Малиновському на реферат молитовника / І. П. Пулюй. – Відень: Тискарня Соммера, 1871. – 15 с.

5.

Непропаща сила / Іван Пулюй. – Львів : З друк. НТШ, 1901. – 53 с. : іл. – (Літературно-наукова бібліотека / відп. ред. В. Гнатюк ; ч. 5).

Іван Пулюй наголосив на такому фундаментальному законі, як закон збереження матерії та руху, про який детально розповів в окремій книжці українською мовою «Непропаща сила».

6. 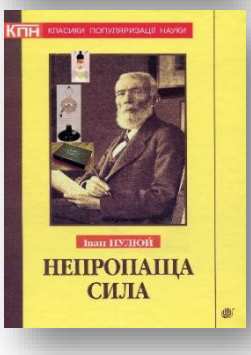

Непропаща сила : наук.-популярні та популярно-публіцистичні твори з додатком аналіт. матеріалів з погляду сьогодення / І. Пулюй ; заг. ред. В. Тадеєва. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, [2020]. – 295 с. : іл., портр.

7. 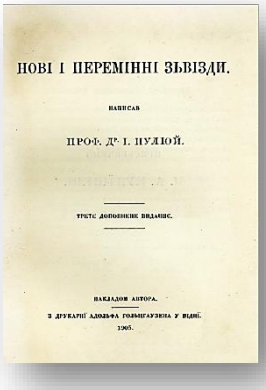
НОВІ І ПЕРЕМІННІ ЗЬВІЗДИ.
НАПИСАВ
ПРОФ. ДР. І. ПУЛЮЙ.
ТРЕТЄ ДОПОВНЕНЕ ВИДАНІЄ.
НАКЛАДОМ АВТОРА.
З ДРУКАРНІ АДОЛЬФА ГОЛЬЦГАУЗЕНА У ВІДНІ.
1905.

[Нові і перемінні звізди](#) / І. Пулюй. – 3-тє допов. вид. – Відень : Друк. Адольфа Гольцгаузена, 1905. – 121 с. : іл.

8. 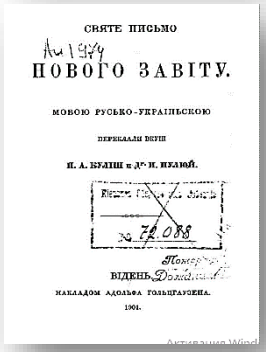
СВЯТЕ ПИСЬМО
ПОВОГО ЗАВІТУ.
МОВОЮ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКОЮ
ПЕРЕКЛАЛЫ ВКУПІ
П. А. КУЛІШ и ДР. І. ПУЛЮЙ.
ВІДЕНЬ
НАКЛАДОМ АДОЛЬФА ГОЛЬЦГАУЗЕНА.
1901.

[Святе письмо Нового завіту](#) / пер. П. О. Куліш, І. П. Пулюй. – Відень : Друк. Адольфа Гольцгаузена, 1901. – 444 с.

9.
СВЯТЕ ПИСЬМО.
ЄВАНГЕЛИЯ
по
СВ. ЛУЦІ.
ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКИЙ.
ВІДЕНЬ.
1871.

[Святе письмо: Євангелия по Св[ятому] Луці](#) / переклад український [П. О. Куліша, І. П. Пулюя]. – Відень : Коштом громадським; [Друк. Соммера], 1871. – 102 с.

10.
СВЯТЕ ПИСЬМО.
ЄВАНГЕЛИЯ
по
СВ. МАРКОВІ.
ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКИЙ.
ВІДЕНЬ.
1871.

[Святе письмо: Євангелия по Св[ятому] Маркові](#) / пер. укр. [П. О. Куліша, І. П. Пулюя]. – Відень: Коштом громадським; [Друк. Соммера], 1871. – 61 с.

Життєвий шлях

11. Бартошевський, Р. В. Іван Пулюй. Великий подвиг в ім'я науки та народу / Р. В. Бартошевський // Іван Пулюй: життя в ім'я науки та України : матеріали міжнар. наук. конф. – Тернопіль, 2020. – С. 22-23.

12.

Владислав Таранюк про Івана Пулюя, Василя Єрошенка, Василя Каразіна, Агатангела Кримського, Лазаря Заменгофа : [для мол. та серед. шк. віку] / Владислав Таранюк ; [літ. ред. Я. Возняка ; худож. І. Михайлов]. – [Київ] : Грані-Т, [2009]. – 88 с. : іл.

13. Влох, О. Г. Доля вченого в долі України / О. Г. Влох, Р. П. Гайда, Р. М. Пляцко // Аксіоми для нащадків : українські імена у світовій науці : зб. нарисів. – Львів : Меморіал, 1992. – С. 218-247 : фото.

14. Ворошилов, Ю. Іван Пулюй – велетень української наукової та громадської думки (до 170-річчя від народження) / Ю. Ворошилов, В. Павлишин // Мінералогічний збірник. – 2015. – № 65. – Вип. 1. – С. 160 - 175.

15. 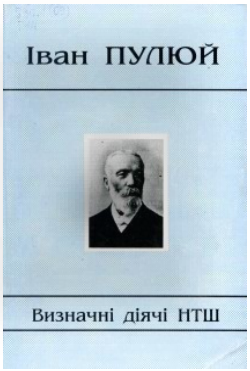

Ґайда, Р. Іван Пулюй, 1845-1918 : життєпис.-бібліогр. нарис / Р. Ґайда, Р. Пляцко ; [відп. ред. О. Купчинський] ; Наук. Т-во ім. Шевченка. – Львів, 1998. – 284 с. : іл., [8] арк. іл. – (Визначні діячі НТШ ; № 7).

16. Гринів, О. Без України Росія не спроможна на світове панування : пророкував винахідник рентгенівських променів Іван Пулюй / Олег Гринів // Голос України. – 2020. – 10 листоп. (№ 207). – С. 14 : портр.

17.

Журавель, Ю. Г. Знай Наших: обличчя, думки, вчинки : ілюстрована книга життя видатних синів та дочок нашої землі. Кн. 1 / Юрій Журавель. – Рівне : Діти Підземелля, 2019. – 128 с. : іл., портр.

Це унікальна історія України в біографічних оповіданнях про видатних діячів. Кожна історія розкриє життєвий портрет сміливих полководців, яскравих митців, письменників, художників, політичних, громадських діячів та їхнє особливе місце і значення в історії нашого народу.

18. 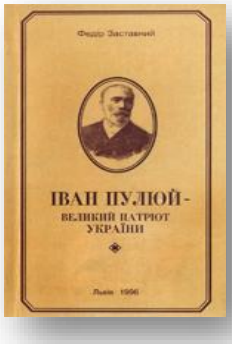

Заставний, Ф. Іван Пулюй - великий патріот України : малознані сторінки творчості / Федір Заставний ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка [та ін.]. – Львів: [б.в.], 1996. – 76, [1] с. : фот. – (Varia ; ч. 42).

19. Іван Пулюй // Видатні постаті в історії України XX ст. : короткі біогр. нариси. – Київ : Вища школа, 2011. – С. 296-299 : іл.

20. 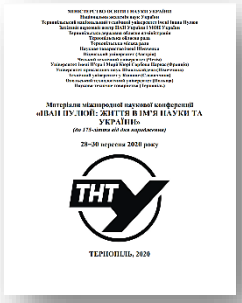

Іван Пулюй: життя в ім'я науки та України : матеріали міжнар. наук. конф. 28-30 вересня 2020 року: зб. доп. / Тернопільський нац. технічний ун-т ім. Івана Пулюя. – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А. 2020. – 119 с.

21. 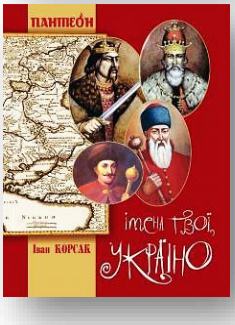

Корсак, І. Ф. Імена твої, Україно : художньо-документальні оповідання / Іван Корсак. – Луцьк : Твердиня, 2007. – 299 с. : іл.

Книга відомого літератора з Волині Івана Корсака повертає нас обличчям до постатей української історії та культури, замовчуваних або забутих.

22. Кралюк, П. Іван Пулюй: фізик, теолог, патріот = Ivan Puluj: physicist, theolodian, patriot / Петро Кралюк // Психологія і суспільство : укр. теоретико-методолог. соціогуманітар. часоп. – 2020. – № 2. – С. 5-12 : фото.

23.

Кушерець, В. І. Самоцвіт України – Іван Пулюй : до 170-річчя від дня народження / В. Кушерець, В. Шендеровський. – Київ : Знання України, 2015. – 63 с.

24. 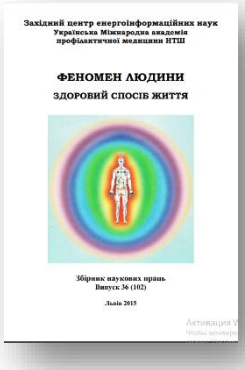

Панишко, Ю. Іван Павлович Пулюй : до 170-річчя від дня народження / Ю. Панишко, А. Васильчук // Феномен людини. Здоровий спосіб життя : зб .наук . праць / за ред. доц. Ю. М. Панишка. – Львів, 2015. – Вип. 36 (102). – С. 46-48 : портр.

25. Пасемко І. «Нехай не гасне світ науки» / І. Пасемко // Вітчизна. – 2005. – №1-2. – С. 131-138.

26.

Про введення в обіг пам'ятної монети «Іван Пулюй» // Вісник НБУ. – 2010. – № 4. – С. 67 : іл.

27. Пулюй – Куліш. Подвижники Нації / за заг. ред. В. Шендеровського. – Київ : Рада, 1997. – 286, [1] с. : іл.

28. 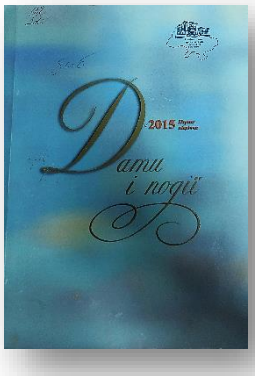

Рожнятовська, О. Світоч української науки : до 170-річчя від дня народження І. Пулюя (1845-1918) / О. Рожнятовська // Дати і події, перше півріччя : календар знаменних дат. – 2015. – № 1 (5). – С. 43-48.

29. Скицька, У. #Наші на карті світу. Історії про людей, якими захоплюється світ / Уляна Скицька. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2020. – 317 с. : іл., портр.

30. Студинський, К. Листування і зв'язки П. Куліша з Іваном Пулюєм / К. Студинський // Збірник Філологічної секції НТШ.– Львів, 1930.– Т. 22.– Ч. 2.– С. 3–86.

31.

Українці, що удосконалили світ : [для дітей шк. віку та людей, які цікавляться історією] / [уклад. В. Товстий]. – Харків : Промінь, 2006. – 80 с. : іл., портр.

32. 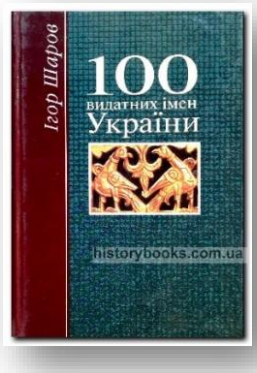

Шаров, І. Пулюй Іван Павлович : (1845-1918) - фізик і електротехнік / Ігор Шаров // 100 видатних імен України. – Київ : Альтернативи, 1999. – С. 341-344.

33. Шендеровський, В. Він заклав підґрунтя віку / Василь Шендеровський // Нехай не гасне світ науки. – Київ : РАДА, 2003. – С. 251-263 : портр.

34.

Шендеровський, В. Нехай не гасне світ науки : [нариси]. Кн. 1 / Василь Шендеровський ; за ред. Е. Бабчук. – Київ : Простір, 2009. – 411 с.

Наукова діяльність

35. Гайда, Р. П. Іван Пулюй та становлення науки про Х-промені / Р. П. Гайда ; НАН України, Ін-т фізики конденсов. систем. – Львів, [1997]. – 62 с. : іл.

36. Горбачук, І. Т. Немає більшої вірності, ніж вірність власному народові / І. Т. Горбачук, В. Т. Горбачук // Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття: матеріали міжнар. наук. конф.: 19 квіт. 2005 р. / уклад.: Л. Л. Макаренко, О. П. Симоненко. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – С. 65-73.

37. Гривняк, Ю. Проф. д-р Іван Пулюй винахідник проміння «Х» : профіль життя й діяльности великого українського науковця та дослідника / Ю. Гривняк. – Лондон : Вид. Союзу українців у Великій Британії, 1971. – 111 с. : іл., портр. – (Монографії ; Кн.1).

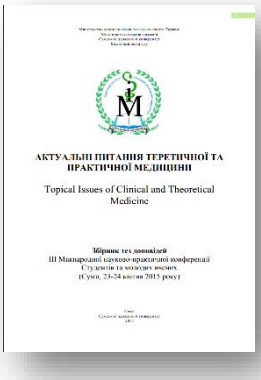

38. Гриценко, А. В. Вклад українських вчених в розвиток рентгенології (до 170-річчя з дня народження І. П. Пулюя) / А. В. Гриценко, О. В. Каретник ; наук. кер. Ю.Ю. Шевченко // Актуальні питання теоретичної та практичної медицини : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молодих вчених, м. Суми, 23-24 квіт. 2015 р. / Н. В. Деміхова. – Суми : СумДУ, 2015. – С. 312-313.

39. Збожна, О. Іван Пулюй: «Лампаду одні другим передадуть» : до 170-річчя від дня народж. І. Пулюя (02.02.1845–31.01.1918) / О. Збожна, Р. Пляцко. – Тернопіль : Терно-граф, 2015. – 138 с. : іл.

40. Зуб'юк, Ю. П. Електротехнік Іван Пулюй і його українські терміни електрики / Ю. П. Зуб'юк // Енергетика та електрифікація : наук.-вироб. журн. – 2018. – № 10. – С. 2-8.

Розповідається про сферу діяльності І. П. Пулюя, як дослідника-мовознавця у сфері електротехнічної термінології.

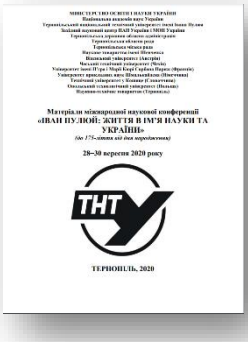

41. Іван Пулюй: життя в ім'я науки та України : матеріали міжнар. наук. конф., 28-30 вересня 2020 року : зб. тез доповідей / Тернопіль. нац. тех. ун-т ім. Івана Пулюя. – Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2020. – 119 с.

42. Лахман, М. Л. Іван Пулюй – видатний український вчений та громадський діяч / М. Л. Лахман // Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Перші кроки в науку». – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – С. 70-72.

43. Підвальна У. Іван Пулюй та відкриття Х-променів / У. Підвальна, Р. Пляцко, В. Лончина // Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Медичні науки. – 2021. –Т. 64, № 1. – С. 180-190.

44. Рокицький, О. М. Іван Пулюй у світовій науці й культурі : дис… на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук 07.00.07 / Олександр Михайлович Рокицький ; НТУ «ХПІ». – Харків, 2014. – 140 с.

45. 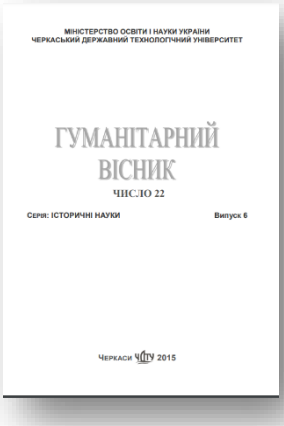

Ротте, С. В. Іван Пулюй та Вільгельм Рентген : історія великого винаходу / С. В. Ротте, Н. М. Пшенишна // Гуманітарний вісник : всеукр. зб. наук. праць. – Число 22. Вип. 6 / МОН України ; Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2015. – 277 с. – (Серія : Історичні науки).

46. Сарбей, В. Всесвітньо відомий вчений-перекладач Біблії / В. Сарбей // Історичний календар'98. – Київ, 1997. – С. 27-28.

47. 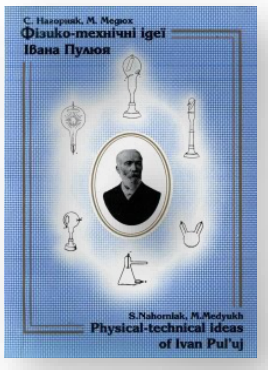

Фізико-технічні ідеї Івана Пулюя / С. Нагорняк, М. Медюх. – Тернопіль: Джура, 1999. – 212 с.

48. Шаблій, О. Професор Іван Пулюй – світоч української науки / О. Шаблій // Тернопілля'95: регіон. річник. – Тернопіль, 1995. – С. 228-231.

49. Шинкарук, О. Ю. Іван Пулюй–життя присвячене науці і Україні / О. Ю. Шинкарук, Ю. Филима // Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання : зб. тез V Всеукр. студ. наук.-тех. конф. – 2012. – С. 252-252.

50. Ярошович, І. Г. Іван Пулюй - одна з найвидатніших наукових постатей кін. XIX – поч. XX ст. / І. Г. Ярошович, Б. П. Чайковський, А. В. Шалько // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Ґжицького. – 2015. – Т. 17, № 1(4). – С. 353-360.

Прага груд. 1913

Катодна лямпа.